

91.82
1241

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књ. XI, св. 7—10.

БЕОГРАД, 1961.

САДРЖАЈ

	Страна
1. М. Стевановић: Падежне синтагме с предлогом <i>за</i> . . .	207—225.
2. М. Павловић: Објашњење једне појаве формалне неконгруенције у броју	226—228.
3. Св. Марковић: Из правописне праксе	229—233.
4. А. Пецо: Облици топонима у књижевном језику	234—248.
5. Мидхат Шамић: Нека запажања о правилима новог <i>Правописа</i> у вези с писањем туђих имена	249—254.
6. Душанка Игњатовић: Откуда именици <i>глад</i> два рода и две промене	255—259.
7. Из лексикологије	
I. Д. Барјактаревић: <i>Пракљача, йорајка, йераљка, йерач</i>	260—262.
II. Драгољуб Д. Јеремић: О глаголу <i>обресѣи</i> (<i>се</i>), <i>обреѣи се</i>	262—269.
III. Берислав М. Николић: Етимолошки приноси	269—272.
8. Милоје Р. Николић: Прилози упознавању живота и рада Александра Белића	273—304.
9. Језичке поуке	305—310.
10. Регистар	311—328.

УРЕЂУЈЕ ОДБОР

Одговорни уредник дописник др МИХАИЛО СТЕВАНОВИЋ
Секретар Уређивачког одбора др Берислав М. Николић

Научно дело

ИЗДАВАЧКА УСТАНОВА

БЕОГРАД

1961.

Слог: Издавачке установе „Научно дело“, Београд, Вука Караџића бр. 5.
Штампа: Графичко предузеће „Радиша Тимотић“, Београд, Обилићев Венац 5

ИЗ ЛЕКСИКОЛОГИЈЕ

1. ПРАКЉАЧА, ПЕРАЈКА, ПЕРАЉКА, ПЕРАЧ

Одабрао сам речи *йракљача*, *йерајка*, *йераљка* и *йерач* које ћу посматрати са семантичке стране с освртом на географски моменат.

а. *йракљача* — код Вука (В) *йрайљача* значи „дрво (као мала лопатица), што жене лупају њим кошуље кад перу (маљуга I, праћак)“. Вук напомиње да се „праћак“ употребљава у Славонији, а „маљуга“ у Црној Гори. Осталих облика — *йерајка*, *йераљка* и *йерач* — код В нема. То нам показује да ширина подручја, одакле је В унео материјал у свој речник, није увек била велика у мери колико бисмо ми данас желели. Одмах пада у очи да овде нема Србије, Санџака и косовско-метохијске зоне, а то ће рећи великог дела наше језичке територије. Може се претпоставити да В није имао података са овог подручја или је, можда, имао непроверен материјал. У сваком случају поуздано је да је В познавао бар централну Србију. То потврђује његов боравак у Крагујевцу и утолико је интересантније зашто реч *йракљача* није понео из Крагујевца и околине када је она, свакако, била позната.

Нешто потпуније податке о овој речи пружа Рјечник hrvatskoga ili srpskoga jezika Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (RJA). Наиме, тамо имамо: *prakljača* „isto što pratljača“. „Poznato u Lici, u Slavoniji, u Srbiji — okolina Užica i Gruža“, а *prakača* „isto što prakljača, pratljača“. Ово већ унеколико показује стање у централној Србији (Гружа) и у западној Србији (околина Ужица). Из овога се већ може створити представа о простирању ове речи. У вези са тим одмах ћу истаћи стање у Санџаку по-

што се он наставља на западну Србију. Наиме, у околини Прибоја, Н. Вароши и Пријепоља чује се реч *ѝракљача*, али не само са значењем које смо видели код В, него и са преносним, тј. пракљачом се назива сувоњаво, мршаво чељаде високог раста, а нарочито женско чељаде.

Код Ристића-Кангре *ѝракљача* је „Pritsche f“, „Patsche f“, „Waschbleuel m“, „Wäscheklopfer m“. И код Ј. Кангре пракљача је „Waschbleuel m“ (в. Немачко-српски речник, Београд 1912). У речнику Ивековића и Броза нема ове речи, а нема је ни код Елезовића (в. Речник косовско-метохиског дијалекта). Код Л. Бакотића „пракљача (пратљача)“ је „дрвено оруђе којим се лупа рубље кад се пере: жене су лупале пракљачом и грушкале рубље“. У речнику Ј. Бенешића (Hrvatsko-poljski гјечник) *ѝракљача-ѝраѝљача* је „pracz, praczyk, praczek, pralnik, kleraczka, kijanka do prania bielizny“, а у Hrvatskosrpsko-francuskom гјечнику чији су аутори Ј. Dayere—М. Deanović—R. Maixnet пракљача је „battoir m (pour le linge)“.

Мени је познато да се реч *ѝракљача* употребљава у околини Крагујевца, Тополе, Аранђеловца, Краљева, Младеновца, Г. Милановца и Чачка са значењем као код В. Исто тако чује се и са преносним значењем као у споменутом делу Санџака. Са оваквим преносним значењем чује се и у околини Берана (Иванграда) и Плава. У Великој Моштаници (код Београда) *ѝракљача* је дрвена кашика за мешање јела, „варјача“, а тако се каже за ма какво окраће дрво слично штапу: *Ако узем (и узем) једну ѝракљачу ѝа ѝе ошљамчим.*

б. *ѝерајка* — значи исто што *ѝракљача*, али је нема ни у једном од наших речника. У оваквом облику позната је у Штавици (околина Тутина), на Пештери и у Сјеници, у новопазарском крају и у северном делу Бихора. На Косову се чује облик *ѝирајица*. Упоредо са обликом *ѝерајка* чује се и облик *ѝераљка* и са истим значењем. У ствари то су исти облици са малом гласовном разликом. Облик *ѝераљка* познат је и околини Пријепоља и Н. Вароши, али му је употреба ужа од речи *ѝракљача*.

в. *ѝерач*. Код В ове речи нема, а у РЈА *ѝерач* је „онај који рече“. У Славонији *ѝерач* значи крпа којом се перу судови, тј. „судопера“ (в. ЗНЖ 7,153). У речнику Р—К *ѝерач* је „Wäscher m“, „Waschwerksarbeiter“. Код И—Б нема ове речи, а код

Бакотића је „онај који пере“. У Бенешћа (ор. cit.): „zmywak, romywak, szmata do mycia statkow kuchennych“, а у речнику чији су аутори Dayere — М. Deanović — R. Maixner перач је „laveur m“.

Као што се види, ова реч означава вршиоца радње, онога који пере, али на извесном подручју нашег језика она значи оруђе којим се врши радња прања, тј. *истио шито и йракљача*. Са таквим значењем среће се у околини Берана (Иванград), у Бихору, у Штавици и на Пештери упоредо са обликом *йерајка* и *йераљка*. Овде је занимљиво то што је облик са значењем вршиоца радње добио значење објекта којим се радња врши. Облик са овим значењем, који је, свакако, новији, толико је чврст и обичан да се стари облик, са значењем радника, никако не осећа. Због такве ситуације ова реч стекла је особину да се јавља и у преносном значењу. Овакав појав померања среће се и код речи *судојера*. Она, у ствари, значи лице које пере судове, али упоредо са њим иде и назив крпе којом се та радња врши, као и одређено место или суд где се та радња врши.

Д. Барјакџаревић

II. О ГЛАГОЛУ ОБРЕСТИ(СЕ), ОБРЕТИ СЕ

Није једноставно на основу речника нашега књижевног језика установити правила за облике овога глагола. То показује стање у речницима.

Речник новог правописа српскохрватског књижевног језика (1960) не помиње ове глаголе. У Вукову речнику стоји: „*обретиши, обретиџем* v. pf.: Што обрете, то омете“ и: „*обретиши се, рџм се*, v. г. pf. sich wo befinden, adesse“. Глагол *обрести(се)* Вук не даје уопште. У речнику Ристића и Кантрге налазимо: „*обрестиши се, обретиџем се* v. *обретиши се*“ и: „*обретиши, обрџм* I (praes. и *обретиџем*) finden, vorfinden. — II ~ *се* sich nach etwas finden, sich einfinden, sich einstellen, sich befinden; ~ *се* најзад у Београду sich nach Beograd finden“. Овде се, дакле, *обрестиши се* упућује на *обретиши се* као на уобичајенију форму. Слично имамо и у речнику српскохрватског књижевног језика др Луја Бакотића: „*обрестиши(се)-ретиџем(се)*, пф. (рефл.), в. *обретиши се*“ и: „*обретиши-џем*, пф. I прел. наћи. II. — *се*, рефл. наћи се: кад се обрео на слободном зраку...“ И овде се *обрестиши(се)*,